

DOUĂ MONEDE DE AUR DINTR-O COLECȚIE PRIVATĂ CRAIOVEANĂ

Radu Gabriel Dumitrescu*

Abstract

On 26th of September 2018, a collector came with several coins for identification and evaluation, at the Museum of Oltenia Craiova. From those, two gold coins caught our attention in particular: a franc à pied from Charles V of Valois (1364-1380) and a Venetian zechino issued in the name of Carlo Ruzzini (1732-1735). According to the collector, these coins came from his mother, without knowing their origin and how they ended in the family collection.

The two gold coins are somewhat rare for Moldavia and Wallachia. From our knowledge, no other such pieces have been reported so far, in the numismatic literature, both in hoards and as isolated discoveries.

By bringing to the attention of specialists and collectors of these pieces we want to complete the repertoire of French and Venetian coins existing in public and private collections in Romania.

Key words: Coins, gold, private collection, France, Venice, Charles V of Valois (1364-1380), Carlo Ruzzini (1732-1735).

În data de 26 septembrie 2018 la Muzeul Olteniei Craiova s-a prezentat un colecționar craiovean cu mai multe monede pentru identificare și evaluare. Dintre piesele prezentate, două monede de aur ne-au atras atenția în mod special. Este vorba de un *franc à pied* emis de Carol al V-lea de Valois (1364-1380) și de un *zechino* venețian în numele dogelui Carlo Ruzzini (1732-1735). Din discuțiile purtate, aceste monede provin de la mama sa, fără a se cunoaște mai departe originea lor și cum au ajuns ele în colecția familiei.

Referitor la cele două monede de aur, acestea sunt piese foarte rare pentru spațiul Țărilor Române. Din cunoștințele noastre, în literatura de specialitate nu sunt semnalate, până în prezent, alte astfel de emisiuni, nici în tezaure și nici în descoperiri izolate.

Studiul documentelor interne și externe din secolele XIV-XVIII, ca și al descoperirilor monetare ne permit să reconstituim, în linii mari, nu numai rolul jucat de aurul monetizat în viața economică, socială și politică a Țărilor Române, dar și mozaicul de emisiuni străine de aur folosite cu precădere de români în perioada medievală. Sursele indică o utilizare predilectă a monedei de aur ca mijloc de plată pentru achiziția unor bunuri importante, în primul rând a pământului, ca mijloc de plată esențial în domeniul politic, în primul rând pentru achitarea tributurilor datorate Imperiului Otoman, ca instrument al politicii interne și al propagandei domnești, fiind rezervat donațiilor și milosteniilor princiare, dar și acumulării în visteria statală sau personală a voievozilor.

Deși documentele de epocă din Țara Românească și Moldova, din secolele XIV-XV, vorbesc destul de frecvent despre folosirea monedelor de aur, până în prezent, descoperirile colective de monede de aur sau cele mixte, reunind piese de aur și argint,

* Muzeul Olteniei, Craiova.

E-mail: rgdumitrescu@mail.com

din această perioadă, în regiunile de la sud și est de Carpați sunt surprinzător de rare. Nici în Transilvania sau Banat numărul tezaurilor de monede de aur din secolele XIV-XV, care sunt accesibile până în prezent comunității științifice, nu este prea mare.

După părerea cercetătorului E. Oberländer-Târnoveanu, această raritate a descoperirilor de monede de aur din secolele XIV-XV nu se explică prin faptul că epoca ar fi fost stabilă din punct de vedere politico-militar, deci că nu ar fi existat factori care să favorizeze tezaurizarea, ascunderea sau pierderea monedelor. Dimpotrivă, căci avem destul de multe tezaure cu monede de argint sau billon din această perioadă. Explicația situației rezidă în două fenomene sociale și economice care au caracterizat circulația numerarului de aur în societatea medievală a epocii. Pe de-o parte, aurul era destul de rar, deci puțin accesibil la nivelul societății. Pe de altă parte, cea mai mare parte a monedelor de aur era concentrată în mâinile domnitorilor și marii boierimi, care reprezentau interlocutorii favoriți ai negustorilor străini și principalii beneficiari ai avantajelor comerțului internațional. Disponibilitățile financiare ale acestora au fost cel mai adesea investite în bunuri de prestigiu, stofe și bijuterii, în achiziționarea de pământuri, sau în realizarea de construcții ecleziastice. Pe această cale, cea mai mare parte a acestor sume au părăsit Țările Române, sau a fost convertită în bijuterii, care au fost periodic reciclate, pe măsură ce moda se schimba, sau în construcții monumentale și mobilier ecleziastic, deci nu au lăsat urme monetare. Tot fără urme monetare au dispărut și sumele cheltuite pentru scopuri politice, cu prilejul luptelor interne sau externe, sau pentru plata tributurilor (Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001 13-14).

În cursul secolelor XIV-XVIII monedele de aur venețiene și maghiare, reprezentau componentele „tradiționale” ale numerarului de aur utilizat pe teritoriile românești (Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001 17). Acestor emisiuni li se vor adăuga o serie de monede de aur care vor juca un rol major sau periferic, în circulația monetară, în funcție de contextul politic și economic al momentului.

Un astfel de exemplu îl reprezintă monedele franceze, care constituie prezențe rar întâlnite în descoperirile monetare din spațiul românesc (Murgescu 1996 134-135; Custurea, Talmațchi 2011 380-381; Dumitrescu 2013 238; Butnariu *et alii* 2014 146; Toma 2016 412; Toma *et alii* 2018 372), emisiunile din aur fiind cu adevărat rarissime.

Moneda pe care o prezentăm în studiul de față (cat. nr. 1, fig. 1) se alătură altor opt *écu à la couronne*, din tezaurul de la Dudașul Schelei, jud. Mehedinți (Stîngă 2002 94), cunoscuți în literatura de specialitate, cu mențiunea că aceasta este un *franc à pied*, emis în numele lui Carol al V-lea de Valois, fiind practic cea mai timpurie monedă franceză de aur cunoscută până acum în Țările Române. Totodată, această piesă reprezintă primul *franc à pied* semnalat până în prezent într-o colecție din România.

Numele oficial al acestei monede era *Denier aux fleurs de lis d'or*, acest nominal fiind introdus, de către Carol al V-lea, prin ordonanța regală din aprilie 1365. Avea un titlu de 999 ‰, o greutate standard de 3.824 g și era emis în atelierele din Limoges, Poitiers și La Rochelle.

Piesa din colecția craioveană nu prezintă la sfârșitul legendei nici o marcă de atelier, situație oarecum frecventă în epocă, deoarece se cunosc puține exemplare marcate (Blanchet, Dieudonné 1916 267-268).

Prin prisma rarității sale și a faptului că nu se cunosc decât cele opt monede din tezaurul de la Dudașul Schelei, cu titlu de ipoteză, fără a avea vreo certitudine, putem avansa ideea că este posibil ca și moneda avută în discuție să provină din aceeași descoperire, cunoscut fiind că tezaurul severinean a fost recuperat parțial și în mai multe etape (Ciobotea *et alii* 1985 65; Stîngă 2002 61-63).

Conform opiniei cercetătorului I. Stîngă, prezența monedelor franceze de aur în tezaurul de la Dudașul Schelei, poate fi pusă pe seama cavalerilor apuseni (burgunzi și

francezi), participanți la bătălia de la Nicopole (1396), care ar fi făcut o serie de plăți necesare campaniei militare (Stîngă 2002 94-95).

Zechino (ducatul) venețian, datorită calității deosebite a aurului, a avut o largă circulație în lumea medievală. A fost creat conform hotărârii din 31 octombrie 1284, iar forma sa s-a menținut mai multe secole, el reprezentând 1/67 dintr-o marcă venețiană de 238.73 g și avea greutatea teoretică de 3.559 g (Rădulescu, Turturică 1984 77). Cuvântul *zechino* derivă de la *zecca* („monetărie”) și poate fi pus în legătură cu termenul arab *sicah* („batere de monedă”). De la început monedele purtau pe avers imaginea Sf. Marcu ce înmâna o flamură dogelui îngenunghet, iar pe revers Hristos cu nimb, în mandorla, binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând Evanghelia în mâna stângă. Ducații venețieni au servit drept model pentru emisiunile de aur ungurești, otomane și ale unor state germane (Butnariu *et alii* 1994 98-99).

Existența monedei venețiene în spațiul carpato-danubiano-pontic, care este foarte des menționată în documentele medievale, nu se regăsește cu aceeași frecvență în realitate pe teren. Bibliografia descoperirilor este destul de restrânsă și există doar un studiu de sinteză al cercetătorului O. Iliescu, din anii '70 ai secolului trecut, privind prezența monedei venețiene în Țările Române în perioada 1202-1500 (Iliescu 1977 355-361). De atunci, nu au mai fost publicate lucrări consistente, cu excepția celor care menționează descoperirea nominalurilor venețiene în tezaure sau colecții muzeale (Iliescu 1957 464-465, 466; Păunescu 1983 163-164; Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001 68, 77, 87, 102-103; Custurea 2010 113-120; Butnariu *et alii* 2014 64, 85, 131; Butnariu *et alii* 2016 102, 105; Toma 2016 363).

Monedele de aur venețiene sunt foarte rare în descoperiri izolate, găsindu-se mai mult în tezaure (Custurea 2010 113), cum sunt cele de la Dudașul Schelei, jud. Mehedinți (Rădulescu, Turturică 1984 71-72; Ciobotea *et alii* 1985 65-66; Stîngă 2002 64-71), în Oltenia, Ghimpați, jud. Giurgiu (Velter 1982 133-134), în Muntenia sau Vadu-Karaharman (Custurea, Talmațchi 2011 375) și Eforie Sud, jud. Constanța (Custurea, Talmațchi 2011 197), în Dobrogea.

În Crișana și Banat sunt cunoscute doar două tezaure care conțin și monedă venețiană de aur, cele de la Oradea II, jud. Bihor (Știrbu 1978 91; Stancu, Maxim 2002 253; Toma 2016 355) și Denta, jud. Timiș (Toma 2016 423).

O prezență mai consistentă a monedei venețiene de aur o constatăm, în schimb, în Moldova prin descoperirile de la Hodora, jud. Iași (Iliescu 1957 464-465), Tanacu, jud. Vaslui (Butnariu *et alii* 2016 102, 105), Ștefan cel Mare, jud. Bacău (Butnariu *et alii* 2016 116-120), Bălțața, raionul Criuleni (Butnariu *et alii* 1994 37-38), Cupcui, raionul Leova (Butnariu *et alii* 1994 43; Butnariu *et alii* 2014 64, 85) și Peresecina, raionul Orhei (Butnariu *et alii* 2014 131).

Cea de-a doua monedă din colecția craioveană, cea emisă în numele dogelui Carlo Ruzzini (cat. nr. 2, fig. 2), nu figurează în nici una din descoperirile de monedă venețiană amintite anterior, fiind pentru prima dată semnalată în rândurile de față.

O posibilă explicație a rarității celor două monede în colecțiile publice și private românești, deși ele sunt listate în cataloagele de referință, ar putea fi pusă pe seama legislației represive în domeniul metalelor prețioase, adoptate de regimul comunist, și al confiscărilor pe care miliția comunistă le făcea în anii '50-'80 ai secolului trecut (Oberländer-Târnoveanu *et alii* 2001 19; Custurea 2010 113-114).

Prin aducerea în atenția specialiștilor și a colecționarilor, a celor două piese, am dorit să completăm repertoriul de monede franceze și venețiene existente în colecțiile publice și private din România și totodată să subliniem importanța studierii diverselor colecții particulare, care sunt destul de puțin cunoscute și valorificate științific.

CATALOG

REGATUL FRANȚEI

CAROL AL V-LEA DE VALOIS (1364-1380)

1. *Franc à pied*, 1365.

Av. **KAROLVS : DI · GR: FRANCORV : REX**. Carol în picioare, în pragul unui portal gotic împodobit cu flori de crin, ținând spada în mâna dreaptă și sceptrul în stânga. De-o parte și de alta câte șapte flori de crin.

Rv. + **XPC : VINCIT · XPC * REGNAT * XPC * IMPERAT**. În câmp, cruce cu brațe egale, fleuronate, între brațele căreia se disting două flori de crin și două coroane dispuse alternativ. Totul este cuprins într-un polilob înconjurat de opt flori de crin.

AV; †; 3.69 g; 28.4 x 28.2 mm.

Duplessy 2004 / 360; Friedberg *et alii* 2017 / 284.

VENEȚIA

CARLO RUZZINI (1732-1735)

2. *Zechino*, 1732-1735.

Av. **S · M · VENET – DVX CAROL * RVZINI**. Sf. Marcu în picioare, spre dreapta, binecuvântând dogele în genunchi, care ține cu mâna stângă *hasta* cu cruce.

Rv. **S[I]T · T · XPE · DAT · Q · TV – [RE]GIS · ISTE · DVCA**. Iisus Hristos în mandorla, înconjurat de 16 stele; cu mâna dreaptă binecuvântează, iar în mâna stângă ține Evanghelia.

AV; †; 3.35 g; 22 x 21 mm.

CNI VIII / 426, nr. 33; WCoins 2013 / KM # 538.

Bibliografie

- Blanchet, Dieudonné 1916 – A. Blanchet, A. Dieudonné, *Manuel de numismatique française*, tome II, Paris, 1916.
- Butnariu et alii 1994 – V. M. Butnariu, E. Nicolae, A. Boldureanu, V. Paiul, A. Niculiță, R. Tabuica, *Tezaur de muzele orașului Chișinău*, Chișinău, 1994.
- Butnariu et alii 2014 – V. M. Butnariu, A. Boldureanu, E.-L. Istina, T. Isvoranu, R. Tabuica, A. Vilcu, *Corpus Nummorum Moldaviae*, vol. V.1, *Monnaies et parures du Musée National D’Ethnographie et D’Histoire Naturelle de Chișinău*, Chișinău, 2014.
- Butnariu et alii 2016 – V. M. Butnariu, A. Boldureanu, G. Custurea, E.-L. Istina, D. Moisil, C. Tătaru, C. Toma, A. Vilcu, *Corpus Nummorum Moldaviae*, vol. VI.1, *Découvertes monétaires du Complexe Muséal „Julian Antonescu” Bacău*, Onești, 2016.
- Ciobotea et alii 1985 – D. Ciobotea, T. Traian, P. Turturică, *Noi descoperiri din tezaurul medieval de la Schela Cladovei, jud. Mehedinți*, în AO s.n., 4, 1985, pp. 65-69.
- CNI VIII – *Corpus Nummorum Italicorum*, 8, Veneto, Roma, 1917.
- Custurea 2010 – G. Custurea, *Circulația monedei venețiene în Dobrogea*, în SCN 1 (13), 2010, pp. 113-120.
- Custurea, Talmațchi 2011 – G. Custurea, G. Talmațchi, *Repertoriul tezaurilor monetare din Dobrogea*, Constanța, 2011.
- Dumitrescu 2013 – R. G. Dumitrescu, *Notă preliminară asupra tezaurului de la Bulzești*, în Oltenia. Studii. Documente. Cercetări 4/1, 2013, 219-250.
- Duplessy 2004 – J. Duplessy, *Les monnaies françaises féodales*, tome I, Paris, 2004.
- Friedberg et alii 2017 – A. L. Friedberg, I. S. Friedberg, R. Friedberg, *Gold Coins of the World*, 9th edition, Williston, 2017.
- Iliescu 1957 – O. Iliescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare*, în SCN 1, 1957, pp. 461-466.
- Iliescu 1977 – O. Iliescu, *La monnaie vénitienne dans les Pays Roumains de 1202 à 1500*, în RESEE 15, 2, 1977, pp. 355-361.
- Murgescu 1996 – B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996.
- Oberländer-Târnoveanu et alii 2001 – E. Oberländer-Târnoveanu (coord.), A. Vilcu, M. Dima, *Monede de aur din colecții românești*, I, *Colecții din Muntenia*, București, 2001.
- Păunescu 1983 – A. Păunescu, *Monedă venețiană descoperită la „Orașul de Floci” – Pîua Petrii, com. Giurgeni, jud. Ialomița*, în CN 5, 1983, pp. 163-164.
- Rădulescu, Turturică 1984 – T. Rădulescu, P. Turturică, *Tezaurul de monede și podoabe feudale de la Schela Cladovei – Mehedinți (sec. XIV-XV)*, în AO s.n. 3, 1984, pp. 70-88.
- Stancu, Maxim 2002 – P. Stancu, M. Maxim, *Notă preliminară asupra unui tezaur de monede de aur din secolul al XVI-lea descoperit la Oradea*, în CN 8, 2002, 253-262.
- Stîngă 2002 – I. Stîngă, *Cetatea Severinului și tezaurul său (secolele XIV-XV)*. *Tezaurul de la Dudașul Schelei, Drobeta Turnu Severin*, Reșița, Drobeta Turnu Severin, 2002.
- Știrbu 1978 – C. Știrbu, *Noi tezaururi monetare intrate în patrimoniul Muzeului de Istorie al R.S. România*, în CN 1, 1978, pp. 89-92.
- Toma 2016 – C. Toma, *Tezaururi monetare și tezurizări în Transilvania secolelor XV/ XVI-XVII*, Oradea, 2016.
- Toma et alii 2018 – C. Toma, H. Groza, M. Andone-Rotaru, *Tezaurul monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Ceanu Mare (jud. Cluj)*, în RCAN 4, 2018, pp. 364-385.
- Velter 1982 – A.-M. Velter, *Un tezaur monetar din sec. XV-XVI, descoperit la Ghimpați, jud. Giurgiu*, în CN 4, 1982, 133-139.
- WCoins 2013 – *Standard Catalog of World Coins (1701-1800)*, 6th edition, Iola, 2013.

Explicația planșelor / Explanation of the plates

Planșa 1 – Fig. 1 - *Franc à pied* de la Carol al V-lea de Valois (1364-1380); Fig. 2 - *Zechino* de la Carlo Ruzzini (1732-1735).

Plate 1 – Fig. 1 - *Franc à pied* Charles V of Valois (1364-1380); Fig. 2 - *Zechino* from Carlo Ruzzini (1732-1735).

1.

2.

Planșa 1